
Domagoj Štefančić

ISSN 0353-295X
RADOVI – Zavod za hrvatsku povijest
Vol. 39, Zagreb 2007.

UDK 94(497.1):329
329(497.1)15
Pregledni rad

Promjena naziva Komunističke partije Jugoslavije u Savez komunista Jugoslavije

Tekst daje uvid u tijek događaja i osobe koje su dovele do posljednje i najtrajnije promjene naziva Komunističke partije Jugoslavije. Kao i prethodne dvije promjene, ona je odraz zbivanja unutar i izvan Partije, zbog kojih Partija dobiva novu ulogu u razvoju društva i države prema komunističkim načelima. Utoliko ona sadrži i odmak od staljinističkog koncepta i izraz je težnji vrha Partije na čelu s J. B. Titom ka decentralizaciji te novom položaju Partije, čime je ona trebala postati, u prvom redu, idejni pokretač svih zbivanja u jugoslavenskom socijalističkom društvu. No ova promjena nije donijela značajnije promjene u upravljanju poslijeratnom Jugoslavijom i nije postigla pomak u općem, društvenom poimanju Partije.

Komunistička partija Jugoslavije, izrasla na temeljima stranaka i udruženja socijalnog usmjerenja, već je u prvoj zajednici južnoslavenskih naroda bila prisutna u političkom životu (iz kojeg je nasilno potisnuta), dok je u njezinom drugom, trajnijem obliku koji je izrastao tijekom Drugog svjetskog rata, vodila presudnu ulogu u unutarnjem i vanjskom oblikovanju društvenih odnosa nove državne zajednice. Stoga se svako kretanje unutar ove stranke odražavalo u većoj ili manjoj mjeri u društvenim slojevima na koje je vršila utjecaj. Naravno, krupnije promjene rijetko su dolazile spontano unutar ovako ideološki čvrste stranke, s jakom organizacijom i vjernim članstvom, već su bile uvjetovane većim pomacima i zbivanjima, kako unutar same države, tako još više vanjskopolitičkim utjecajima, koji su nastajali tijekom blokovskog sraza, na čijem se prostoru dodira dugi niz godina Jugoslavija nalazila. Ovakva uvjetovanost uzrokovala je tijekom sukoba koji je nastao s Komunističkom partijom Sovjetskog Saveza, preciznije sa Staljinom i komunističkim partijama zemalja koje su mu davale potporu, ideološko odstupanje od Staljinovih gledišta vođenja države i društva, kako bi se ne samo učvrstilo članstvo u vjernosti KP Jugoslavije i njenom vodstvu (J. B. Titu), već i djelovalo na stanovništvo koje se ponovo našlo u prilici ratnog sukoba s dojučerašnjim saveznikom i uzorom u stvaranju nove države i novih unutarnjih odnosa. Da bi pokazala propašćenost sustava koji je vladao u SSSR-u i njegovih napada na jugoslavenski socijalizam, vodstvo KP Jugoslavije odlučilo je primijeniti nove teorijske postavke, u prvom redu prema upravljanju (radničko samoupravljanje), dokazujući time naprednost i razvijenost vlastitog socijalizma

s obzirom na susjedne zemlje pod komunističkim vodstvom. Uspjevši održati se pod napadima informbiroovskih snaga i stabilizirati situaciju u zemlji, te uspostavivši postojeće odnose sa Zapadom, Partija je odlučila preispitati postignute rezultate. Stoga se u studenom 1952. održava Šesti kongres Komunističke partije Jugoslavije u Zagrebu. Na njemu J. B. Tito, opširno obrazlažući teorijski pristup kojim se dotad ravnala Partija te promjene koje je uvela, smatra shodnim da se postigne potpuni odmak prema staljinizmu i partijama koje ga slijede, i predlaže promjenu naziva Komunističke partije u Savez komunista Jugoslavije. U tome ga podupiru i ostali članovi vodstva Partije u svojim raspravama na kongresu. Ovim su nazivom komunisti namjeravali svoju stranku još više povezati s programom K. Marxa i F. Engelsa i njihovom organizacijom – Savezom komunista. Među ostalim namjeravalo se povećati članstvo i potvrditi ispravnost smjera kojim se dotad upravljalo državom i društvenim odnosima. Prilikom rada na ovom tekstu pregledao sam tisak (*Vjesnik* i *Borba*), tekstove s kongresa te literaturu koja obrađuje taj događaj i sav povijesni okvir. Vjerujem da će izneseno rasvijetliti okvire u kojima se promjena naziva zbiva, njezine pokretače i ciljeve.

1. Kratak osvrt na promjene naziva KPJ do Šestog kongresa

Da bismo imali cjelovitu sliku razvoja naziva ove stranke (partije) u međudodnosu s idejnim strujanjima unutar same stranke/partije, potrebno nam se vratiti na njene početke. Naime, nakon Prvog svjetskog rata i zbivanja koja su uslijedila na prostorima jugoistočne Europe, pokreti i stranke socijalnog i socijaldemokratskog usmjerenja našle su se u novim uvjetima za rad i djelovanje. Nastankom Kraljevstva/Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca nastali su novi problemi i izazovi za stranke ovih usmjerenja. Stoga je došlo do potrebe sazivanja kongresa ujedinjenja koji je održan u Beogradu od 20. do 23. travnja 1919. (*Povijest SKJ* 1985, 62).¹ Na njemu, unatoč nedolasku predstavnika Slovenije, tj. Jugoslovanske socijalne demokratske stranke, usvojena je *Podloga ujedinjenja*, u koju je uključen opći dio programa Srpske socijaldemokratske partije, preuzet iz programa njemačke socijaldemokracije. U njoj je zaključeno kako je sazrelo vrijeme za socijalne revolucije i uspostavu komunističkih privreda, te kako se do toga može doći jedino osvajanjem vlasti od proletarijata i uspostavom isključive vlasti radničke klase. Zasnivajući svoj plan na klasnoj borbi i nastojanju pokretanja jugoslovenske socijalne revolucije, nova partija uzima naziv *Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista)*.

Smatrajući da je 1918. nacionalno pitanje u državnopravnom smislu riješeno, Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista) izjasnila se za jedinstvenu

¹ Na kongresu je sudjelovalo 432 delegata, koji su zastupali oko 130.000 organiziranih pripadnika radničkog pokreta.

državu republikanskog oblika s lokalnom samoupravom oblasti, okruga i općina (*Povijest SKJ* 1985, 71). Federalizam države smatran je štetnim, a nacionalni pokreti i sukobi ometajućim utjecajima po razvoj revolucionarne klasne borbe proletarijata. Međutim, u samoj su se Partiji s vremenom pojavile idejne razlike i sukobi pod utjecajem kretanja u svjetskom radničkom pokretu, tj. sukoba između centrumaške i komunističke struje. Prva od njih smatrala je da su oružani putovi u revoluciju vrlo ograničeni pa i nemogući, a druga je poticala učvršćivanje demokratskog centralizma svojih članica po primjeru Ruske komunističke partije (boljševika). Ovo je sukobljavanje na kraju proizvelo oštar idejno-politički sukob unutar Socijalističke radničke stranke Jugoslavije. Zastupnici komunističke struje² smatrali su da su sazreli uvjeti za proleterku revoluciju, dok su centrumaši³ držali (po uzoru na zapadnoeuropske reformiste) da zemlja nema dostatne uvjete za takvu pojavu i da će tek postupni razvoj dovesti do prikladne prilike za revoluciju. Drugi kongres u Vukovaru (od 20. do 24. lipnja 1920), na koji je pristiglo 374 delegata iz svih krajeva države, prihvatio je komunistički prijedlog partijskog programa i statuta, rezoluciju o zadacima Partije, te na koncu odlučio na temelju ovih promjena, dati novi naziv *Komunistička partija Jugoslavije*. Prema tom programu, kao članica Komunističke internacionale, KPJ se bori za rušenje buržoaskog poretka i uspostavljanje diktature proletarijata stvaranjem Sovjetske Republike Jugoslavije koja će stupiti u sovjetsku federaciju balkansko-podunavskih republikâ (*Povijest SKJ* 1985, 62).

2. KPJ ususret Šestom kongresu

Nakon idejnih promjena unutar Partije i s novim nazivom, Partija ulazi u razdoblje širokog i upornog potiskivanja i zabrane djelovanja u političkom i javnom životu stare Jugoslavije. U takvu je stanju ona dočekala Drugi svjetski rat i stavila se samoinicijativno na čelo ustanka na tlu okupirane Kraljevine Jugoslavije, predvodeći i okupljajući razne skupine i slojeve stanovništva spremnih na oružani otpor. Na kraju je u tome dobila i podršku Saveznika te tako uspjela izrasti u vodeću političku snagu u obnovljenoj Jugoslaviji, imajući najveću potporu u Sovjetskom Savezu i njegovoj Komunističkoj partiji kojoj je na čelu bio Staljin. I upravo će ovaj saveznik postati uskoro njezin neprijatelj. Razilaženjem od političke dominacije koju je pokušao uspostaviti Staljin nad Jugoslavijom, odbacivši

² Živko Jovanović, Filip Filipović, Simo Marković i Moša Pijade (vidi: *Povijest SKJ* 1985, 70).

³ Glavni ideolog bio je Živko Topalović, uz njega Milorad Belić, Luka Pavličević, Mijo Radošević, Vladimir Bornemisa, Gejza Brudnjak, Josip Ovčariček, Sreten i Jovo Jakšić (vidi: *Povijest SKJ* 1985, 71).

Rezoluciju Informacijskog biroa (Informbiroa), Komunistička partija Jugoslavije napravila je zaokret prema suradnji sa zapadnim silama dobivši od njih pomoć, a istodobno sačuvavši vlast i idejno usmjerenje, vlastiti put u socijalizam. Peti kongres, održan od 21. do 28. srpnja 1948. u Beogradu, ustao je protiv neprijateljskih i neistinitih optužbi iznesenih u Rezoluciji Informbiroa i protiv optužbi i kleveta kojima se negirala jugoslavenska socijalistička revolucija, stvaranje i uloga Jugoslavenske armije u Narodnooslobodilačkom ratu, iskustvo i značenje Narodne fronte kao saveza radnog naroda koji, s Komunističkom partijom na čelu, gradi socijalizam (*Povijest SKJ* 1985, 356). Tom je prilikom donesen novi statut KP Jugoslavije kao i novi program, prvi nakon Vukovarskog kongresa iz 1920. godine. Komunistička partija Jugoslavije u to vrijeme je brojala 468.175 članova (EJ, 1968, 156). Već se tada naziru neke moguće promjene s obzirom na neuspješnost provođenja kolektivizacije na selu i nesposobnost državnog aparata i birokracije da provodi partijske smjernice i ciljeve u djelo. Ustanovljeno je da sustav etatizma dovodi do birokratskih deformacija, a cijeli državni mehanizam u pretvaranje države u silu nad društvom. Udaljavajući se od svoga dotadašnjeg uzora, Sovjetskog Saveza, Partija je ustanovila da su vodstvo SKP(b) i Staljin odstupili od marksizma i lenjinizma, i tekovina Oktobarske revolucije.⁴ Namjera je partijskog vodstva bila da, za razliku od staljinističkog smjera jačanja države, uvede smjer odumiranja države i njene sile nad društvom i smanji utjecaj i upravljanje Partije nad društvom i njegovim kretanjima. U godinama nakon Petog kongresa stavljen je na snagu novi Izborni zakon, novi Zakon o narodnim odborima, a vrhunac je bio uvođenje radničkog samoupravljanja u tvornicama 1950. čime se odustalo od administrativno-centralističkog sustava upravljanja gospodarstvom (27. lipnja 1950). Prilikom donošenja tog zakona, Tito je izričito rekao da on ne dolazi „preuranjeno“, već s „izvjesnim zakašnjenjem“, čemu su doprinijele iluzije o sovjetskom obliku socijalizma i nekritičko presađivanje sovjetske doktrine i prakse na jugoslavensko tlo (*Petranović* 1988, 293).

Šesti kongres imat će za cilj to da u započetom procesu smanjivanja utjecaja države i centralizma upravljanja preispita postignute rezultate i postavi nove metode rada i organiziranja Komunističke partije. Naime, već od 1950. godine i radničkog samoupravljanja Partija nastoji smanjiti svoju rukovodeću ulogu u društvu i državi. Svoje djelovanje usmjeruje kroz metode političkog rada i idejne borbe, pojačavajući rad društveno-političkih organizacija i umanjujući stručni aparat same Partije i njezinih organizacija. Centralni komitet je već 22. lipnja 1950. povodom donošenja Zakona o radničkim savjetima uputio republičkim centralnim komitetima smjernice oko provođenja decentralizacije privrede, upozoravajući o potrebi djelovanja masa i podizanju njihove socijalističke svijesti (opširnije: *Povijest SKJ* 1985, 377). Razdvajanje partijskog i državnog aparata

⁴ Do kakvih je rezultata u analizi sovjetskoga modela došlo vidi: *Banac* 1990, 139.

postao je važan idejni zadatak. Četvrti plenum CK KPJ, održan 3-4. lipnja 1951, usvojio je Rezoluciju o teorijskom radu KP Jugoslavije (*Povijest SKJ* 1985, 377), u kojoj dopušta slobodno raspravljanje o svim javno iznijetim pogledima pojedinih članova Partije bez obzira na funkciju, što je značilo i određen pomak prema demokratizaciji odnosa u Partiji. Edvard Kardelj je 1952. prilikom donošenja Općeg zakona o narodnim odborima istakao kako zadatak radničke avangarde nije da rukovodi svime umjesto radničke klase, već da se kao njezin najsvjesniji dio bori unutar radničkih masa za najnaprednija rješenja. Kao posljedica ovakvog poimanja i oblikovanja socijalizma raste i broj članova, pa je 30. lipnja 1952. u Partiji bilo 779.382 članova, što je znak sve veće masovne potpore Partiji (*Povijest SKJ* 1985, 376). Ukratko, stekli su se uvjeti za važan preokret kako bi Partija, umjesto konspirativne organizacije koja je djelovala u teškim ilegalnim i ratnim prilikama te umjesto kadrovske partije, postala ideološki odgovoran svijesti na najširoj razini. U vrijeme najvećih privrednih teškoća KPJ je davala inicijativu za liberalizaciju u privrednim odnosima, za uvažavanje ekonomskih zakona, što je dovelo do ukidanja mnogih administrativnih mjera (EJ 1968, 156).

3. Šesti kongres i novi naziv

Na valu takvih kvalitativnih promjena pokretanih od samog vrha Partije, pokazala se nužnost saziva kongresa, šestoga po redu, na kojem se namjeravalo osvrnuti na protekle tegobne godine po mladu državu i njezin socijalistički put. Ipak, glasila i javni istupi rukovodilaca nisu dali nagovještaj da će doći i do promjene u nazivu same Partije. Šesti je kongres održan od 2. do 7. studenog 1952. u Zagrebu. Na njemu je sudjelovalo dotad najviše delegata, čak 2.022. Dajući kritiku staljinističkog provođenja u djelo socijalizma, njegove teorije i državne politike, ocijenilo se da je ustrajanje na takvom uzoru bilo nesmotreno i površno, što je uvelike dovelo u pitanje postignutu samostalnost Partije i cjelokupnog društva u izgradnji. Uvođenje radničkog samoupravljanja bila je, po sudu vodstva, prekretnica u razvoju osebnih jugoslavenskih socijalističkih društvenih odnosa. Primjećujući porast, kako je rečeno, državno-kapitalističkih pojava s jedne i buržoasko-klerikalnih snaga s druge strane namjeravalo se na takva strujanja odgovoriti jačanjem usmjeravajuće uloge komunista u cjelini oblikovanja radničke klase kao temelja novih i trajnih društvenih kretanja u državi. Partija je kanila davati glavne smjernice, ali se politička i idejna borba morala vratiti u radne mase poticanjem i presudnim utjecajem na svijest pojedinaca oko bitnih pojava u društvu i ustanova države. Sve veća pažnja bit će, stoga, posvećena razvijanju socijalne demokracije koja je trebala pokazati naprednost komunističkih ideja prema krutim metodama upravljanja u zemljama Informbiroa, a s druge strane razgrađivati „zastarjele“ oblike građanske demokracije. Takva je socijalna demokracija definirana u novom programu na Sedmom kongresu

u Ljubljani 1958. kao „specifičan oblik društvenih i političkih odnosa u uslovima socijalističke izgradnje, nužan historijski proces u doba prelaza iz kapitalizma u socijalizam, odnosno komunizam“ (*Program SKJ* 1985, 180).

Prateći tijek zbivanja kojim je KP Jugoslavije u odmaku od tzv. istočnog bloka trebala dobiti novu ulogu k usmjeravanju društvenih odnosa i pojava prema socijalizmu jugoslavenskog tipa, nužno je uzeti u razmatranje govore koje je na kongresu izreklo vodstvo Komunističke partije Jugoslavije. U referatima i u diskusiji Kongres je razmotrio iskustva socijalističke izgradnje u Jugoslaviji, analizirao međunarodne odnose, položaj i vanjsku politiku, stanje u međunarodnom radničkom pokretu i osnovne idejne i praktične probleme razvitka socijalizma u svijetu (*Pregled istorije SKJ* 1963, 502/503). Pokretač promjene značaja i naziva Partije bio je, u svom izlaganju, generalni sekretar Centralnog komiteta Josip Broz Tito.⁵ U vrlo opširnom referatu „Borba komunista za socijalističku demokratiju“, koji je prenesen u svim važnijim novinama (*Vjesnik* i *Borba*), nakon iznošenja svojih pogleda na stanje u svijetu i zemlji, okreće se samoj Partiji i dosegnutom razvoju. Tada se po prvi put nagovještava da je „...KPJ kadrovska partija; ona na ovoj etapi već mora imati sve izrazitiju ulogu idejnog vaspitača koji pravilno usmjerava i organizuje cjelokupan naš društveni život. Prema tome, ona je kao avangarda trudbenika naše zemlje u provom redu orijentisana u pravcu izgradnje socijalizma u našoj zemlji i u pravcu borbe protiv revizionizma, kako u teoriji tako i u svakodnevnoj praksi, koji danas vrše sovjetski i informbirovski rukovodioci ili koji bi došao ma sa koje strane“ (*Broz* 1977, 252). Potom nastavlja: „...što ona postaje još odgovornija – jer daljnji uspješan razvoj našeg socijalističkog sistema zavisi u velikom stepenu od nivoa svijesti građana naše socijalističke zemlje, a ne samo od materijalnih uslova – što se masovna baza za socijalističko vaspitanje u ogromnom opsegu proširila, što je baš socijalističko vaspitanje jedno od najvažnijih i najodgovornijih pola rada za komuniste, i tako dalje, ja mislim, drugovi i drugarice, da bi smo se mi na ovom kongresu morali pozabaviti i pitanjem promjene naziva naše Partije. Ime Partiji više ne odgovora... bilo bi u svakom slučaju tačnije i odgovaralo bi sadašnjoj etapi i perspektivi razvitka da se ona nazove Savez komunista Jugoslavije, (...) jer je to ime već dao Karl Marx. To, se razumije, neće uticati na organizacionu strukturu Partije, na njen demokratski centralizam i tako dalje.“ (*Broz* 1977, 252). Ovaj su naziv upotrijebili Marx i Engels prilikom pisanja programa organizacije u svom „Manifestu komunističke partije“ iz 1847. godine.⁶ U daljnjem razlaganju ova

⁵ Hrvatski političar i državnik (Kumrovec 7. 5. 1892 – Ljubljana 4. 5. 1980). Od 1937. vođa KPJ, tijekom rata izabran za predsjednika NKOP-a. Iza rata priznati državnik s ključnim političkim i državnim funkcijama poslijeratne Jugoslavije (opširnije: HE 2000, 356-357).

⁶ Savez komunista – Savez revolucionara stoje na programskim osnovama komunističkog manifesta (*Marx – Engels* 1975). Savez komunista osnovao je Marx sa svojim prijateljima kao zamjenu za dotadašnji Savez pravednih koji, mada je zastupao interese radničke klase, nije stajao na pozicijama revolucionarne teorije (*O proleterskoj partiji* 1974, 92).

promjena zahvaća i druge političke organizacije pod kontrolom komunista, no prije toga J. B. Tito kaže: „Kad sam kazao da je ubuduće najvažnija uloga KPJ idejno-vaspitnog karaktera, nisam time mislio da sve druge rukovodeće funkcije prestaju. Ne! Prvo one ostaju u onoj mjeri ukoliko komunisti po sposobnosti odgovaraju za ovu ili onu funkciju; drugo, rukovodeća uloga komunista ne može biti neka društvena privilegija, već ona mora biti prožeta idejnim uticajem u rukovođenju i efikasnošću toga uticaja na pravilan socijalistički razvoj. (...) Prema tome u saradnji na međunarodnom planu važnu ulogu treba da igra i Narodni front, odnosno, ako se primi moja sugestija – Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije, kao najmasovnija društvena organizacija naše zemlje, u kojoj su udružene sve naše društvene organizacije, grupe i pojedinci, uključivši i komuniste.“ (Broz 1977, 253).

U nastavku rada kongresa vodeći političari KPJ osvrtni su se na ponuđeni prijedlog promjene naziva Komunističke partije. O ponuđenom je rješenju Edvard Kardelj progovorio ovim riječima⁷: „Komunisti, odnosno svesni socijalisti (...) ne smeju da se izdvajaju iz čitavog tog progressa ... kao da uvek i u svakoj zemlji jedino njihova partija predstavlja socijalizam i da ga samo ona može da ostvaruje. Njihova uloga treba da se sastoji u onome što su nekad Marx i Engels zapisali u Komunističkom manifestu: ‘Komunisti su dakle u praksi onaj deo radničkih partija svih zemalja koji je najodlučniji, koji stalno gura dalje, oni teoretski prednjače ostaloj masi proletarijata razumevanjem uslova, toka i opštih rezultata proleterskog pokreta’“ (Borba komunista 1952, 183). Potom: „U svakom slučaju, ne shvatiti jedinstvo progressa socijalističkog razvitka, o kome sam gore govorio, značilo bi za komuniste odvajanje od objektivnog kretanja radničke klase, a time i njihovo pretvaranje u bespomoćnu sektu ... Najvažniji zaključak je već učinio drug Tito u svom referatu i ja se sa tim zaključkom od sveg srca slažem. Mislim tu na njegov predlog o pretvaranju Komunističke partije Jugoslavije u ‘Savez komunista Jugoslavije’, uporedo s pretvaranjem Narodnog fronta u Socijalistički savez radnog naroda“ (Borba komunista 1952, 185). Na kraju Kardelj završava svoje razmatranje: „Savez komunista treba da bude deo toga Socijalističkog saveza, upravo onaj njegov najsvesniji, najodlučniji njegov deo, koji će se svuda i na svakom mestu boriti za doslednu socijalističku liniju u našem unutarnjem razvitku, za socijalističko vaspitanje našeg radnog naroda, za tako podizanje njegove socijalističke svesti, da će on sam biti slobodan da neprestano pokreće i razvija socijalističku inicijativu u svojim demokratskim, političkim, društvenim i državnim organizacijama“ (Borba komunista 1952, 185).

⁷ Slovenski državnik i političar (Ljubljana 27. 1. 1910 – Ljubljana 10. 2. 1979). Član najužeg vodstva KPJ, vršeći vrlo odgovorne funkcije. Nakon smjene Milovana Đilasa postaje glavni ideolog i teoretičar, dajući najznačajniji doprinos razvoju jugoslavenskog socijalizma (HE 2003, 520).

Aleksandar Ranković je u svom govoru dao prijedlog novog statuta Partije,⁸ a o nazivu rekao je ponešto i Moša Pijade⁹: „Drugovi i drugarice delegati! Pri kraju referata drug Tito je iskazao svoje duboko uvjerenje o tome da bi u sadašnjoj etapi i pri današnjoj perspektivi daljnjeg razvitka našoj Partiji više odgovarao naziv Saveza komunista Jugoslavije. ... Posljedica je u tome što će novi naziv i formalno obilježavati razliku koja postoji između naše Partije i ostalih komunističkih partija zajedno sa Komunističkom partijom Sovjetskog Saveza ... i sasvim je dobro što će postojeća razlika biti tako zabilježena i podvučena u novom imenu naše Partije“ (*Vjesnik*, 7. XI. 1952, 5). Također: „... U procesu borbe koja je dovela do razgraničenja s informbiroovskim komunističkim partijama, našoj Partiji pripada zasluga da je obranila revolucionarnu suštinu i čast komunističkog imena. Ona je ime Komunističke partije nosila časno i ponosito kroz teške borbe i pobjeđivala pod njim i nije ga ukaljala nikakvim satelitizmom, dok su ga drugi grubo kompromitirali. U nazivu, ‘Savez komunista’ produžit će se ničim neokaljana slavna tradicija naše Partije, dok će ujedno tim imenom biti iskazan i stupanj razvitka na koji smo danas došli u našem društvu i našoj Partiji...“ (*Vjesnik*, 7. XI. 1952, 6).

Na kraju vrijedi spomenuti i izjavu tada vodećega partijskog ideologa Milovana Đilasa koji je,¹⁰ govoreći o potrebi pisanja novog programa i njegovim okvirima, rekao ovo: „Sam prijedlog druga Tita o izmjeni naziva naše Partije, otkriva kojim putem treba ići u izradi novog programa, to jest – on treba da ocrti ciljeve i ideale komunista kao najsvjesnijeg dijela socijalističkih snaga našeg društva“ (*Borba komunista* 1952, 189).

Kongres po završetku rada donosi Rezoluciju, novi statut Partije, bira novi Centralni komitet, Centralnu revizionu komisiju, Izvršni komitet¹¹ i Sekretarijat Izvršnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije. Na kraju je kongresa skupina delegata predložila izmjenu naziva važnog partijskog tijela Političkog biroa (Politbiroa) u *Izvršni komitet*, što je i prihvaćeno općim odobravanjem prisutnih delegata i voditelja kongresa.¹² Prijedlog je glasio: „Mi, predlagači smatramo da

⁸ Srpski političar (Draževac kraj Obrenovca 28. 11. 1909 – Dubrovnik 20. VIII. 1983). Jedan od članova najužeg vodstva KPJ. Zbog zloupotrebe svojih ovlasti u Službi državne bezbednosti i sprečavanja demokratizacije, u srpnju 1966. smijenjen je, čime mu je i završila politička karijera (OE 1980, 754).

⁹ Političar, publicist i slikar (Beograd 4. 1. 1890 – Pariz 15. 3. 1957). Tijekom i poslije rata vrši značajne funkcije u KPJ. Na petom kongresu izabran u Politički biro CK KPJ, a 1952. u izvršni komitet CK SKJ (OE 1980, 420).

¹⁰ Crnogorski političar, književnik i publicist (Podbišće kraj Kolašina 12. 6. 1911 – Beograd 20. 4. 1995). Visoki dužnosnik unutar KPJ. Nakon rata glavni je ideolog, sve dok nije u siječnju 1954. na izvanrednom Trećem plenumu isključen iz političkog života zbog nastojanja oko demokratizacije komunističkog sustava (HE 3, 2001, 356).

¹¹ Izabrani su: J. B. Tito, Edvard Kardelj, Milovan Đilas, Aleksandar Ranković, Boris Kidrič, Moša Pijade, Ivan Gošnjak, Svetozar Vukmanović, Đuro Salaj, Đuro Pucar, Lazar Koliševski, Franc Leskošek i Vladimir Bakarić (*Vjesnik*, 8. XI. 1952, 1).

¹² Prijedlog je iznio Rodoljub Čolaković u ime grupe delegata u kojoj su bili: Milentije Popović, Avdo Humo, Mijalko Todorović, Većeslav Holjevac, Mitar Bakić, Osman Karabegović, Cvijetin Mijatović, Andrija Mugoša i Petar Stambolić (*Vjesnik*, 8. XI. 1952, 3).

ovaj naziv Politički biro Centralnog komiteta nije adekvatan, ne odgovara točno onoj funkciji koju Politički biro ima u životu naše Partije. Kao što svi znamo, to je između Kongresa, između plenarnih sjednica Centralnog komiteta, najviši organ naše Partije, koji praktično vodi Partiju, provodi odluke Kongresa i plenuma Centralnog komiteta. Stoga, mi mislimo da će biti bolje, da ćemo imati bolji i adekvatniji izraz koji će odgovarati točnije funkciji što je ima Politički biro kao rukovodeći organ između Kongresa i plenuma, ako budemo izmijenili taj naziv tako da Centralni komitet izabere na svojoj prvoj sjednici Izvršni komitet Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije“ (*Vjesnik*, 8. XI. 1952, 3).

U 9. članku Rezolucije kongresa navedeno je sljedeće: „Kongres smatra da razvitak društvenih odnosa u pravcu sve većeg neposrednog radničkog upravljanja i sve demokratskijih oblika vlasti određuje kao osnovnu dužnost i ulogu komunista – politički i ideološki rad na vaspitanju masa. U svezi s time Kongres odlučuje da se promeni naziv Komunističke partije Jugoslavije u Savez komunista Jugoslavije. Savez komunista nije i ne može biti u svom radu neposredni operativni rukovodilac i naredbodavac ni u privrednom ni u državnom i društvenom životu, nego svojom političkom i idejnom aktivnošću, u prvom redu ubjeđivanjem, deluje u svim organizacijama, organima i ustanovama da se usvajaju njegova linija i stavovi ili stavovi pojedinih njegovih članova. Savez komunista je najsvesniji organizovani deo radničke klase, radnog naroda. Osobine i uloga komunista, člana Saveza komunista, ispoljavaju se u njegovoj svesnosti, političkoj i društvenoj aktivnosti, nesebičnosti, požrtvovanju, privrženosti ciljevima, ličnoj moralnosti i skromnosti“ (*Borba komunista* 1952, 285).

Kongres je pokazao da je vodstvo – pod utjecajem neuspjeha u upravljanju gospodarstvom, sukoba sa Staljinom te približavanja Zapadu – postalo mekše u svojem prvotnom radikalizmu te iz partijske ljevičarske krutosti iz prvih dviju godina skrenulo poslije Rezolucije Kominforma u sljedećim trima godinama u vrtoglavi ideološki revizionizam, u okviru nastojanja da se pronađe jugoslavenska alternativa sovjetskim ideološkim postulatima na temelju riznice marksizma (*Banac* 1990, 138). KPJ, tj. SKJ postaje osnovna usmjeravajuća ideološka i politička snaga jugoslavenskog društva, s tim da je promijenila način rada, a najvažniji zadatak postaje izgradnja samoupravnog društva u Jugoslaviji čime bi se ostvarila ideja o „odumiranju države“ u postupnom procesu pošteđenom od anarhije i lomova.

U novom programu iz 1958. godine, koji je odražavao smjernice donesene na Šestom kongresu, između ostaloga stoji: „Savez komunista Jugoslavije je stekao i zadržao specifičnu rukovodeću ulogu u sistemu narodne vlasti u Jugoslaviji. Sa slabljenjem društvenih antagonizama, učvršćivanjem i razvijanjem socijalističkih društvenih odnosa u našoj stvarnosti, Savez komunista Jugoslavije sve je manje faktor vlasti, a sve više postaje faktor formiranja i razvijanja socijalističke svesti radnih masa, koje neposredno učestvuju u vlasti, dejstvujući u skladu sa svojim materijalnim, duhovnim i društvenim interesom“ (*Program SKJ* 1985, 258-259).

4. Neposredni odjek Kongresa

Očekivano je bilo da se postignuti pomaci ovoga Kongresa prikažu i protumače građanima u što povoljnijem svjetlu, pa se u prvim danima nakon Kongresa svojim razmatranjima u glasilima javljaju pojedini viši dužnosnici Partije. Tako Marko Belinić¹³, jedan od istaknutih političara Komunističke partije Hrvatske, piše: „U revolucionarnoj borbi i revolucionarnom razvitku naše socijalističke zemlje, razumije se, razvijala se i naša Partija do tih granica, kad se radi njena daljnjeg razvoja nužno nametnula potreba i promjena njenog imena u Savez komunista Jugoslavije. Promjena imena naše Partije u Savez komunista Jugoslavije i Narodnog fronta u Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije predstavlja u daljnjem razvitku naše Partije i života radnog naroda Jugoslavije kvalitativno nov, historijski moment ... Savez komunista Jugoslavije i Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije još će jače rasplamsati borbu za brzi razvitak socijalizma i socijalne demokracije kod nas, još će jače pokrenuti jedinstveni naš narod, pod slavnom zastavom komunista, pod zastavom druga Tita, da smiono i hrabro napreduje na velikom revolucionarnom putu“ (*Vjesnik*, 9. XI. 1952, 1).

Vrijedan je spomena i razgovor J. B. Tita s dopisnicima *The New York Timesa* koji je održan 10. studenoga 1952. godine. Na pitanje, je li moguće stvoriti decentraliziranu demokratsku državu u socijalističkim uvjetima, Tito je odgovorio: „Da, to nije laka stvar. To je moguće, ako ta decentralizacija ide paralelno s demokratizacijom, jer decentralizacija bez najšire demokratizacije ne može biti. Zbog toga smo pošli po liniji decentralizacije da bismo mogli proširiti i produbiti demokratizaciju, a to je moguće. To ne predstavlja nikakvu opasnost za jedinstvo i monolitnost države, nego stvara još veće jedinstvo, jer je sva vlast približena narodu, jer svaki čovjek bilo na koji način učestvuje u upravljanju državom. Ja znam što je gospodin htio da kaže. On misli na pitanje kontrole. Država sada nema onu neposrednu kontrolu preko birokratskog aparata. Baš zato mi smo tu kontrolu htjeli povjeriti dolje, najširim masama ljudi tako da je sada upravljanje odozdo pod neposrednom kontrolom najširih masa trudbenika naše zemlje“ (*Borba*, 14. XI. 1952, 3).

Krajem studenoga izašli su novinski tekstovi u kojima se Milovan Đilas osvrnuo na promjenu naziva i na razloge te promjene. U razgovoru s novinarom, na pitanje o novom nazivu te koji su vanjski i unutarnji razlozi takvog postupka, on odgovora: „Prije svega i iznad svega, naša je zemlja odlučno i nepokolebljivo pošla putem razvitka socijalističkih društvenih odnosa, putem stvarne demokracije ... A izgleda da nije baš tako daleko vrijeme, kad će se i reakcionarni kritičari sa zapada, koji nam zamjeraju nedostatak političke demokracije, naći u ćorsokaku zbog demokratskih oblika koji će se razviti, a koji se već razvijaju kod nas, i koji samo po

¹³ Hrvatski političar (Jakovlje kraj Donje Stubice 13. 8 1911 –). Vijećnik ZAVNOH-a i AVNOJ-a koji nakon rata vrši razne odgovorne funkcije u državi (HE 2, 2000, 33).

sebi se razumije, nužno moraju uključivati u sebi baš političku demokraciju, jer demokracija i nije ništa drugo, na kraju krajeva, nego politički oblik vladavine, a kod nas se stvaraju za političku demokraciju stabilne, trajne ekonomsko-društvene osnove koje mogu da ovu sve dalje i dalje razvijaju, jer to je uvjet i njihova vlastitog razvitka.“ (*Vjesnik*, 28. XI. 1952, 1). Još je jedan Đilasov tekst u kojem on potrebu promjene imena povezuje s odstupanjem od političke prakse SSSR-a. Đilas piše: „Naše shvatanje treba da bude da je partija idejni vođ i vaspitač masa, a ne naredbodavac i neposredni rukovodilac u svemu, kao u SSSR; zatim, samim tim što je neko član partije (Saveza komunista) ne stiče pravo ni na kakve funkcije i privilegije – to zavisi od njegovih sposobnosti, spremne, itd., a ne da se samim članstvom postiže i pravo na rukovođenje ovim ili onim (tkz. opšte rukovođenje, kao u SSSR); i najzad, niko nema pravo – ni u Savezu komunista, ni izvan njega – na ideološki monopol, nasuprot SSSR, gdje ne samo partija, nego vrh njenog vrha ima idejni monopol. Očevidno, mi stojimo, na stanovištu da je partija sredstvo klasne borbe, organ masa, najsvjesniji dio mase, a ne cilj sam za sebe, kontrolor masa, nešto odvojeno od mase što rješava mimo masa, tobože u ime njihovo jer je ‘najsvjesnija’. Mi stojimo na stanovištu da pojedine funkcije partije (neposredno rukovođenje i sl.) treba da izumiru, a da se jača njena svjesna, idejna uloga, dok u SSSR u praksi a i u teoriji – stoje na suprotnom stanovištu. Ukratko, u SSSR jača birokratizam i u partiji i izvan nje, a kod nas slabi, a jača demokratija“ (*Vjesnik*, 28. XI. 1952, 1-2). Zanimljiv je osvrt britanskog veleposlanika Maleta koji takvo razmišljanje dovodi u pitanje. On nije skrivao svoju sumnju te je ustvrdio: „Ja ne pretpostavljam da će Tito i drugi komunistički vođe zazirati od direktne ili administrativne akcije kad smatraju da je hitno potrebna. Oni neće žrtvovati svoja postignuća i karijere čak ni antistaljinističkoj teoriji ... Ljudima u stvari mora biti dat izbor i pre nego što ga učine, oni moraju biti ubeđeni da je socijalistička alternativa prava“ (*Petranović* 1988, 309).

5. Promjena statuta Partije

Da bi se i stvarno osjetile promjene i odmak od Petog kongresa Partije i Statuta donesenog tada – dobrim dijelom još po uzoru na Statut SKP(b) – bilo je potrebno izraditi novi Statut, što je i učinjeno, dok je program oblikovan tek na Sedmom kongresu u Ljubljani 1958. godine.

Krenemo li od Statuta iz 1948. godine, nalazimo sljedeće: „Komunistička partija Jugoslavije, na čelu radničke klase i čitavog radnog naroda grada i sela, okupljenog u ogromnoj većini u Narodnoj fronti, bori se u sadašnjoj etapi za izgradnju socijalizma kao prve faze komunizma, to jest za izgradnju takvih društvenih odnosa u kojima će sredstva za proizvodnju biti podružljena, proizvodnja planski organizirana, uništene mogućnosti eksploatacije čovjeka nad čovjekom, likvidiran

klasni antagonizam i primijenjen princip: svatko prema svojim sposobnostima, svakome prema njegovom radu“ (*Program i statut KPJ* 1948, 31). Izdvojio bih i stavku: „Komunistička partija Jugoslavije jest vodeći, organizovani odred radničke klase Federativne Narodne Republike Jugoslavije, najviši oblik njene klasne organizacije. Ona se u svojoj djelatnosti rukovodi teorijom marksizma i lenjinizma ... Komunistička partija Jugoslavije jest inicijator, organizator i rukovodilac borbe naroda Jugoslavije za izgradnju socijalizma ... jest predvodnik u cjelokupnom državnom i društvenom razvitku Jugoslavije, oslanjajući se pri tome na najširu samoinicijativu radnih masa“ (*Program i statut KPJ* 1948, 64).

Iz novonapisanog će se Statuta pokazati doista neke promjene. Počevši od definiranja Partije i njene uloge. U Statutu piše: „Savez komunista Jugoslavije jest organizovana politička snaga radničke klase Federativne Narodne Republike Jugoslavije. On se svesno bori za kretanje društva u pravcu socijalizma i komunizma i tu svest unosi u najšire mase radničke klase i radnog naroda uopšte ... Savez komunista Jugoslavije u svojoj delatnosti rukovodi se teorijom naučnog socijalizma“ (*Borba komunista* 1952, 289). Nadalje stoji: „...zato Savez komunista Jugoslavije smatra svojim osnovnim zadatkom da vaspitava mase u duhu socijalizma i da se neprekidno bori za njihovo političko i kulturno uzdizanje. On istovremeno razvija inicijativu i aktivnost narodnih masa za njihovo što šire učešće u privrednom, društvenom i političkom životu zemlje i u kontroli masa nad radom društvenih organizacija i ustanova, privrednih, i državnih organa. Delatnost Saveza komunista Jugoslavije je javna. Savez i njegove organizacije rukovode se načelom da je za uspešnu delatnost Saveza neophodna tesna povezanost s masama trudbenika pomoću njihovog učešća u radu organizacija u i donošenju odluka Saveza“ (*Borba komunista* 1952, 290).

Osim novog normiranja uloge Saveza komunista na javnoj razini, na unutrašnjoj su odstranjeni mnogi elementi hijerarhijsko-birokratskih odnosa u Partiji i ojačana je uloga članova Partije te samostalnost osnovnih organizacija i nižih rukovodstava (*Bilandžić* 1986, 31). Uvedeno je načelo javnosti rada organizacija i rukovodstava, a članstvo u Savezu nije osiguravalo nikakve materijalne ili društvene prednosti. Ukinuti su kandidatski staž za prijem u Partiju i ustanova kandidata za članove Centralnog komiteta; ukinute su osnovne organizacije u državnim ustanovama, s tim da se njihovi članovi povezuju u teritorijalnim partijskim organizacijama (*Povijest SKJ* 1985, 379). Osnovne organizacije nalazile su se u poduzećima, naseljima, selima i jedinicama JNA, a Savez je bio uređen po produktivnom i teritorijalnom pravilu (*Borba komunista* 1952, 293).

Nedugo nakon Šestog kongresa navještene promjene naziva i drugih političkih organizacija doista su se i dogodile. Tako je na Četvrtom kongresu Narodne fronte Jugoslavije (22-25. veljače) promijenjeno ime Narodna fronta u *Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije*. U usvojenoj Deklaraciji, ta je organizacija smatrana samostalnim demokratskim političkim savezom koji se bori za socijalizam

i u kome su svi njegovi članovi ravnopravni i ujedinjeni na osnovi zajedničkog socijalističkog cilja (*Povijest SKJ* 1985, 381). Četvrti kongres Antifašističkog fronta žena (26-28. rujna 1953. u Beogradu) donio je odluku o promjeni naziva u *Savez ženskih društava Jugoslavije* i pristupu u Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije.

6. Zaključak

Razvoj postojanja i djelovanja Komunističke partije Jugoslavije, njezina teorijskog i političkog života, može se u određenoj mjeri pratiti i kroz promjene njezina naziva. Nastavši iz socijalno usmjerenih pokreta i stranaka, na Prvom kongresu po svršetku Prvoga svjetskog rata ona uzima naziv *Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista)*. Zbog trvenja nastalih novim idejnim pomacima na međunarodnoj sceni, pojavom sukoba centrumaša i komunista, na Drugom kongresu partije uslijedila je pobjeda komunističke opcije i promjena naziva u *Komunističku partiju Jugoslavije*. Partija se idejno oslanjala na marksizam i lenjinizam i ušla u Treću (komunističku) internacionalu. Nakon uređenja i oblikovanja Partije na unutarnjem planu slijedi razdoblje progona od vlasti Kraljevine SHS/Kraljevine Jugoslavije i neprestana borba za kakvo-takvo održanje u društvu i javnosti. Ratno razdoblje Partija dočekuje dobro organizirana i stavlja se na čelo raznorodnih skupina ustanika koje predvodi u teškim uvjetima, neprestano povećavajući svoje borbene redove ali i članstvo u Partiji.

Došavši na vlast, u novoj se FNR Jugoslaviji prihvatila primjene načela upravljanja gospodarstvom i uspostave novih društvenih odnosa. U godinama nakon rata, uzor i najveći saveznik SSSR i njegova SKP(b) na čelu sa Staljinom postaje joj najljući protivnik. Nakon Rezolucije Informbiroa, Partija 1948. u Beogradu saziva Peti kongres na kojem se opredjeljuje za obranu postignute nezavisnosti, njenih plodova i samosvojnog puta oblikovanja socijalizma na tlu Jugoslavije. Novi program i statut Partije, međutim, nije napravio radikalni zaokret, prvenstveno zbog pozitivne predodžbe koja je dotad postojala o Staljinu i staljinizmu. Preživjevši sve napade, Partija je nastojala sve više uvesti promjene na gospodarskom i društvenom planu, ponukana i nekim neuspjesima u vođenju državom po sovjetskom uzoru. Uvođenje radničkog samoupravljanja i smanjivanje utjecaja „odozgo“, vodilo je uspostavi osebujne socijalističke demokracije.

Nužnost novog uređenja položaja Partije u jugoslavenskom društvu provedeno je na Šestom kongresu koji je od 2. do 7. studenog 1952. održao u Zagrebu. Na njemu je donesen novi Statut, potaknuta je promjena programa i, na koncu, prihvaćena je odluka o promjeni naziva partije u *Savez komunista Jugoslavije*. Promjena naziva zahvatila je i druge organizacije, primjerice Narodni front u Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije slično. Značaj novog naziva iznosili su u tisku

vodeći članovi Partije, dok uredničkih i novinarskih tekstova nema. Međutim, nije uspjelo nastojanje da se postignu takvi odnosi u kojima bi Partija bila idejni usmjeritelj i poticatelj slojeva društva za ostvarenje i primjenu komunističkih ideja i u kojoj će vlast i uprava sve više doista prijeći u ruke neposrednih proizvođača. Novi naziv nije bitno utjecao na drukčije shvaćanje i odnos stanovništva prema Partiji. Ona je u svemu ipak ostala, pogotovo njezin vrh, regulator društvenih promjena, krajnji sudac granica razvoja, često odrješito i silovito sprječavajući bilo kakve značajnije pomake na razini društva i države.

7. Bibliografija

Izvori

Borba. listopad i studeni 1952.

HDA-ZG. *Zapisnici Politbiroa CK KPH*. 1952.

Vjesnik (Zagreb). listopad i studeni 1952.

Literatura

BANAC, Ivo (1990). *Sa Staljinom protiv Tita*. Zagreb: Globus.

BILANDŽIĆ, Dušan (1985). *Historija SFRJ*. Zagreb: Školska knjiga.

BILANDŽIĆ Dušan (1986). *Kongresi naše Partije*. Beograd: Mladost.

BILANDŽIĆ Dušan (1999). *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing.

Borba komunista Jugoslavije za socijalističku demokratiju (1952). Beograd: Kultura.

BROZ, Josip Tito (1977). *Referati sa kongresa KPJ (SKJ)*. Sarajevo: Svjetlost.

Enciklopedija Jugoslavije EJ (1968). svezak 7. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža.

Hrvatska enciklopedija HE (1999). svezak 2, 3 i 5. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

JANDRIĆ, Berislav (2005). *Hrvatska pod crvenom zvijezdom*. Zagreb: Srednja Europa.

MATKOVIĆ, Hrvoje (2003). *Povijest Jugoslavije*. Zagreb: Naklada Pavičić.

MARJANOVIĆ, Jovan (1952). *O šestom kongresu KPJ (Saveza komunista Jugoslavije)*. Beograd: Narodna knjiga.

MARX, Karl – ENGELS, Friedrich (1975). *Komunistički manifest*. Zagreb: A. Cesarec.

O proleterskoj partiji (1974). Skupina autora. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika – IKP Veselin Masleša.

Opća enciklopedija OE (1980). svezak 6, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.

PETRANOVIĆ, Branko (1988). *Istorija Jugoslavije*. svezak 3. Beograd: Nolit.

Povijest Saveza komunista Jugoslavije (1985). Skupina autora. Beograd: Komunist.

Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije (1963). Skupina autora. Sarajevo: Institut za izučavanje radničkog pokreta.

Program i statut Komunističke partije Jugoslavije (1948). Zagreb: Kultura.

The Change of Name from the Yugoslav Communist Party to the League of Communists of Yugoslavia

Yugoslav Communist Party has changed its title three times during her existence. Her final and most permanent title the party accepted on the impulse of her leader Josip Broz Tito. This was a consequence of changes in role and character that party had in forming Yugoslav society at that period. After becoming a leading power in postwar Yugoslav state, the Party has taken big steps in creation of new society based on communist principles and according to Soviet example. In 1948 Party made a split with the Soviet Union under Stalin's leadership. At that time she was also becoming aware of negative impacts produced by installing a socialist society. The Party tried to reduce these effects, to a certain degree, with decentralization in administration and economy. On its Sixth congress (from 2nd to 7th November 1952) Josip Broz Tito proposed that the Party should change its title to League of Yugoslav communists (LYC). It signified her new role in society, becoming more integrate in it as conducting strength and ideological instructor, than she was before. Nevertheless, this change had small impact in accepting the Party (League) among the masses. LYC continued to keep up its totalitarian character to the very end.

Ključne riječi: Komunistička partija, Savez komunista Jugoslavije, Josip Broz Tito, Šesti kongres, nova uloga Partije.

Key words: the Communist party, the League of Yugoslav communists, Josip Broz Tito, the Sixth congress, a new role of the Party.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 39

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2007.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 39

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u listopadu 2007. godine

Naklada

400 primjeraka

